

Swiker

37

MUSEUM JULIEN VAN NERUM
HOEGAARDEN

ALPAIDIS

TIJDSCHRIFT voor HEEMKUNDE
FOLKLORE en OUDHEIDKUNDE

Hoegaarden

1974 vierde aflevering
tiende jaargang
nummer 37
inhoud

Onze beschermende leden 1974

2

De suikertabrikatie te Hoegaarden

7

door W. Waurits Hodiop

en Hubert Van Herum

Het voorhistorisch woud van Hoegaarden-Overloot

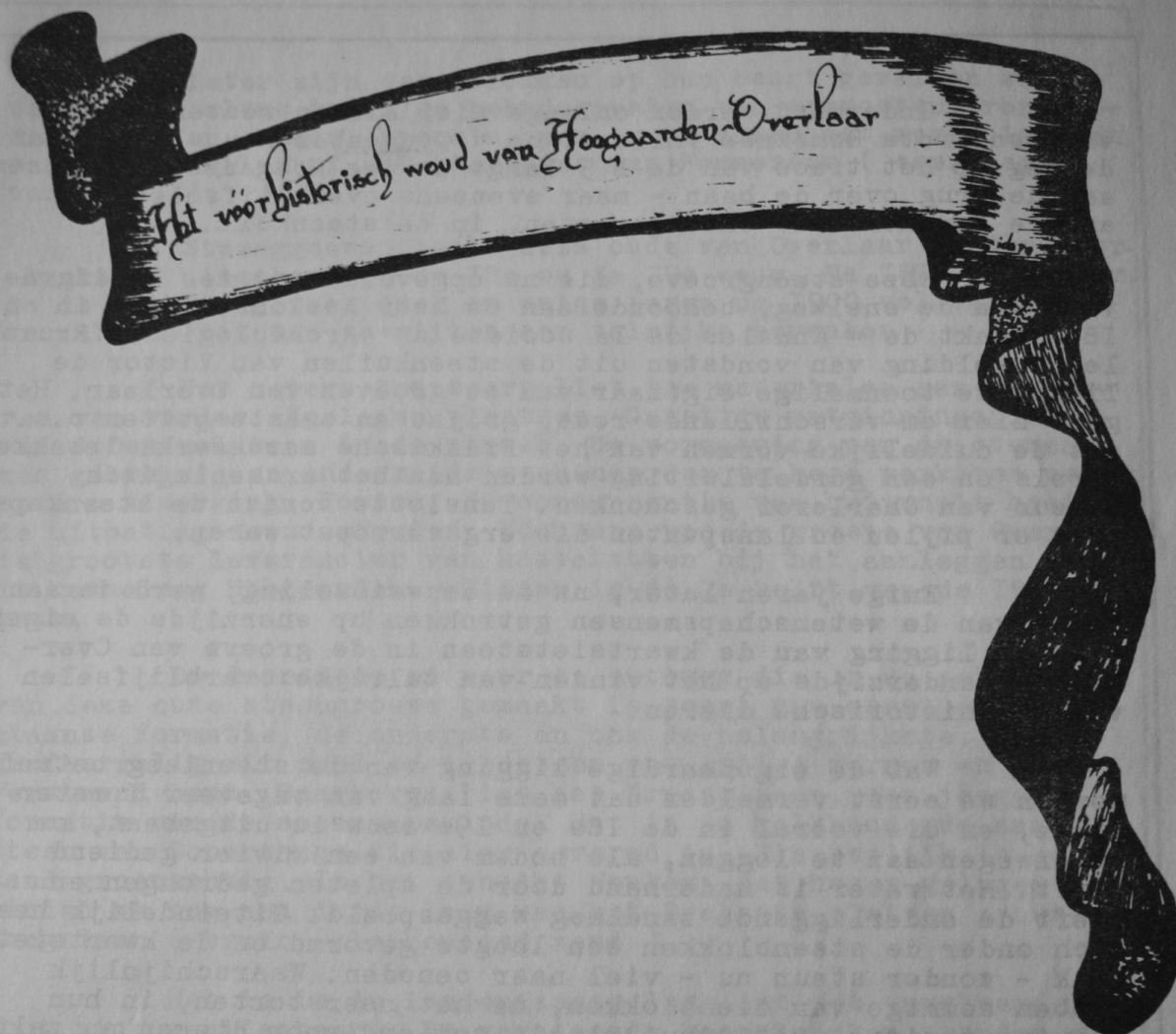
33

door W. Waurits Hodiop

zalig kerstfeest

en

gelukkig nieuwjaar

Tijdens de zomer van 1970 werd bij de aanleg van de nieuwe autosnelweg E 5 (Brussel - Luik), op een 500-tal meter ten Westen van de Romaanse Kerk van Overlaar, op het grondgebied van Hoegaarden, een heuvelkam doorstoken.

Bij deze graafwerken werden op een diepte van 7,5m. de resten blootgelegd van een versteend woud. Een ploeg deskundigen van de Gentse universiteit, onder leiding van Prof. Dr. R. Vanhoorne, kwam ter plaatse voor nader onderzoek en nam enige monsters mee voor verdere laboratoriumontleding.

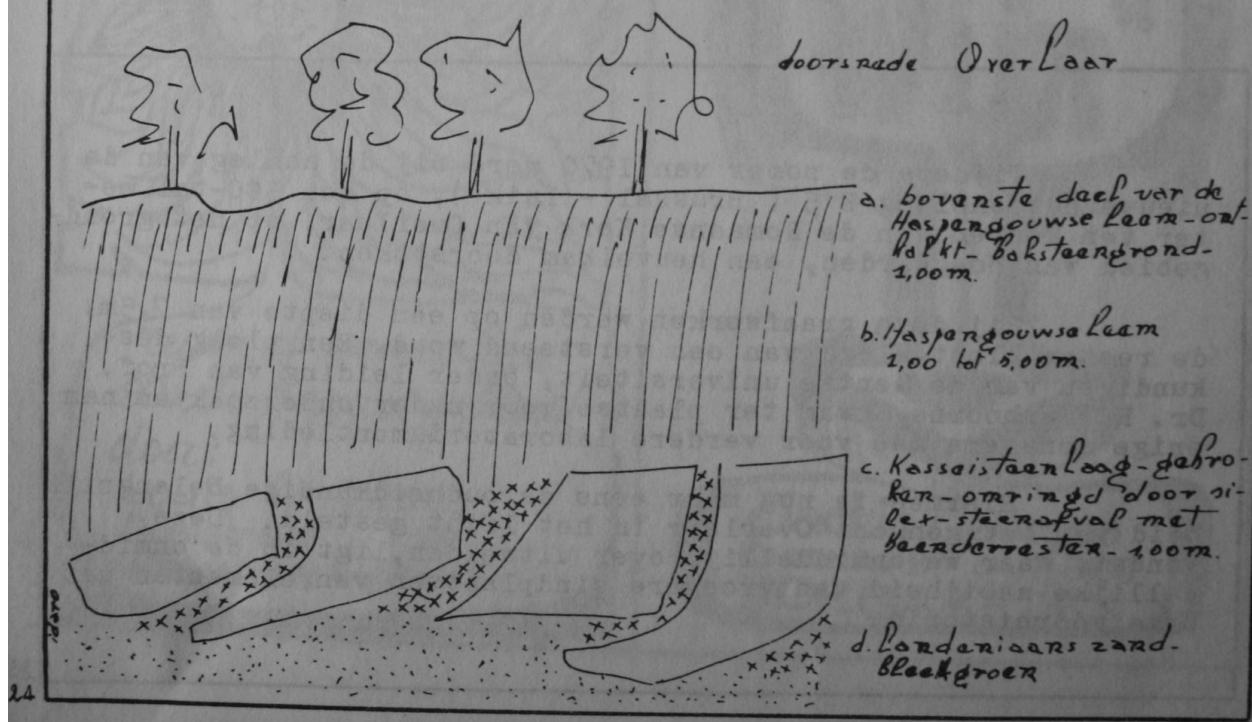
Hiermee is nog maar eens de oudheidkundige belangrijkheid van het gehucht Overlaar in het licht gesteld. Deze vondst, waar we onmiddellijk over uitweiden, ligt in de onmiddellijke nabijheid van vroegere vindplaatsen van elementen uit onze vóórhistorie.

Inderdaad werden onlangs niet alleen resten ontdekt van een grote Romeinse villa op de " Goudenberch " - links van de weg op het tracé van de E 5 langs de weg Hoegaarden - Tienen aan de brug over de baan - maar eveneens overblijfselen van andere bewoners uit onze gewesten, in de steenkuil.

Deze steengroeve, die nu opgevuld werd met de afgraving van de snelweg, behoorde aan de heer Ausloos. Reeds in 1887 maakt de " Annales de la société d ' Archéologie de Bruxelles " melding van vondsten uit de steenkuilen van Victor de Tiège, de toenmalige eigenaar van de groeven van Overlaar. Het gaat hier om verschillende rode, grijze en zwarte potten o.a. met de duidelijke vormen van het Frankische aardewerk. Gebakken parels en een gordelsluiting werden aan het archeologisch museum van Charleroi geschonken. Tenslotte vonden de steenkapers er pijlen en lanspunten die erg verroest waren.

Enige jaren later, na de eeuwwisseling, werd de aandacht van de wetenschapsmensen getrokken op enerzijds de eigenaardige ligging van de kwartsietsteen in de groeve van Overlaar en anderzijds op het vinden van talrijke overblijfselen van voorhistorische dieren.

Wat de eigenaardige ligging van de steenlaag betreft, moeten we eerst vermelden dat deze laag van ongeveer 1 meter dikte, en die vooral in de 18e en 19e eeuw is uitgebaat, om steenwegen aan te leggen, als bodem van een rivier gediend heeft. Het water is naderhand door de spleten gedrongen en heeft de onderliggende zandlaag weggespoeld. Uiteindelijk heeft zich onder de steenblokken een leegte gevormd en de kwartsietbank - zonder steun nu - viel naar beneden. Waarschijnlijk hebben sommige van die blokken, na het neerstorten, in hun schuine positie, tot schuilplaats gediend voor dieren en zelfs voor mensen.

Later zijn deze blokken op hun beurt gevallen en bedekten zij aldus talrijke beenderresten van mammoeten, rendieren, paarden, ossen, hyena's, enz... te zamen met werktuigen en wapens uit silex of uit kwartsiet van Wommersom (zeer harde variëteit).

Steengroeven zoals deze oude van Overlaar werden vooral actief uitgebaat in de 18e en de 19e eeuw. Na 1850 verminderde de uitbating zeer snel om enige jaren na 1900 volledig stil te vallen. Dit was te wijten aan talrijke oorzaken.

Het betere transport liet toe materialen aan te voeren van verder afgelegen plaatsen. Gunstige ontginningsplaatsen waren zeldzaam in de streek. De vormgeving van de stenen was gebrekkig en anderzijds verhinderden te hoge werkuren een betere afwerking. Kortom, de concurrentie van buitenuit heeft de uitbating doen ophouden. Nochtans was de groeve van Overlaar de grootste leverancier van kasseisteen bij het aanleggen van de kasseiweg Hoegaarden - Tienen in de 2e helft van de 18e eeuw.

De doorsnede nu voor de autoweg die in de nabijheid van deze oude steengroeve gemaakt is toont ons eerst de Landenianse formatie, de onderste en ook de belangrijkste. Het is grofkorrelig wit zand en zandsteen met grijze marmer en het versteend hout. Daarboven ligt het Brusseliaan, een jongere formatie van de eocene periode. Het is de kalkhoudende zandsteen van Gobertange die hier gevormd is. Plaatselijk is het zand groenachtig. In het gehucht Houtem, dat hoger gelegen is, vinden we nog een derde laag van het Brabants plateau : het Tongriaan (bruin, kleihoudend zand).

Het is in de Landenianse laag dat het versteende hout zich manifesteert. De versteende boomstronken stonden allen ingeplant in een 10 cm. dikke bruinkoollaag, wat een aanwijzing is dat de versteende bomen ter plaatse zijn gegroeid. Zij behoren tot de groep der coniferen (kegeldragende naaktzadigen). Sommigen zijn ook beuken.

De bruinkoollaag met de versteende bomen werd afgezet in het begin van het tertiaire tijdperk en meer bepaald in het Landenian (basis van het eoceen), waarvan de ouderdom op 65 (meest waarschijnlijk) tot 100 miljoen jaar wordt geschat.

Reeds van oudsher is het voorkomen van bomen in het Landenian van dit gebied bekend.

Een exemplaar, eveneens van Overlaar, prijkt in de paleo-botanische zaal van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen te Brussel (Groeve te Overlaar : bomen eveneens rechtopstaande, in tegenstelling met de talrijke boomfragmenten gevonden in de omgeving van Landen, aan de oppervlakte).

Men kan zich het plaatselijk landschap te dien tijde

voorstellen als een moerassig gebied begroeid met een dicht oerwoud terwijl het klimaat een subtropisch karakter vertoonde.

De zee was niet ver afgelegen, vermits ook marineafzettingen in het Landenlaan in België voorkomen. Alle verhoudingen in acht genomen mag men misschien een vergelijking maken met de moeraswouden uit het deltagebied van de Mississippi in Louisiana, waar de bomen met uitzondering van een korte periode in de maand september, het hele jaar door met de basis in het water staan.

In het Landenlaan was de mens nog niet verschenen en bevonden de dieren zich nog maar pas in het aanvangsstadium van hun ontwikkeling'.

Onder invloed van warme en droge perioden heeft het doorsijpelende water met kiezel beladen deze zouten afgezet in de houtvezels. Na verloop van tijd was het zout zo volledig vervangen door kwartsietformaties. Verdamping van het water in de holten bracht ook vorming van kleine kwarskristallen mee die zich soms als druipstenen rangschikken. Deze kristallisatie (naar de vorm van de kristallen) gebeurt op een temperatuur van - 583 ° C. Het zogezegde versteende hout is dus feitelijk geen hout meer maar een concentratie van zouten, door het water meegevoerd, en neergezet volgens het groeipatroon van de vroegere boomstam of tak.

De " holle " straat die leidt van het kerkje van Overlaar naar de steengroeven, ingesneden in de dalflank, leverde reeds van oudsher versteend hout. Het is trouwens een van de specialiteiten van Hoegaarden dat men er de materie zo kan oprapen.

De ontdekking van het versteend woud interesseerde niet alleen deskundigen, maar ook de talrijke verzamelaars, die ter plaatse hun verzameling kwamen verrijken. De meeste stukken werden door de bewoners uit de streek ongewijzigd bewaard'. Anderen werden ingeboend en opgeblonken om op de schouw geplaatst te worden.

De Konservator van het museum van Hoegaarden kwam in het bezit van een ganse boomtronk, die in het museum van Hoegaarden zal bewaard blijven ter herinnering aan het voorhistorisch oerwoud.

Maurits Dadiou

vervolg

Ontleding van het schrift Rollart

Uit de titel leren wij dat de " Ommeganck " van de processie geschiedde langs de " Paradisblock " en de " Cruysblock " (huidige A. Putzeysstraat, Doelstraat, Tommestraat en Pastorijstraat) zoals het nu nog steeds gebeurt.

De " Paradisblock " was het gedeelte waarop de kerk, de Paradijshoeve en het Klein Paradijs stonden, terwijl door " Cruysblock " wordt verstaan, het goed waarop de huidige Pastorij en de hoeve Cipers staan. Beide " blocken " werden gescheiden door het " Paradijs- of Pastoorstraatje ".

Verder vernemen wij uit het dokument dat de " Omme-ganck " uit twee delen bestond : een burgerlijk deel en een geestelijk deel.

Het burgerlijk deel omvatte :

1. Een groep ruiters waarvan de paarden gekleed waren in dekmantels (lambrekyns) waarop de blazoenen der Geslachten (lignagiën) prijken. Hierover komen wij later terug.
2. De leden (Rotgesellen) van de Edele Schuttersgilden (der Arquebusiers).
3. De muzikanten (speelluyden) van Hoegaarden.
4. De Schepenen (wethoudere Regenten) en de gemeenteraad (gesworenen) met de Burgemeester (Meyer) op kop.
5. Al de gilden (verenigingen) met hun vlag, vergezeld van hun bestuursleden.

Het geestelijk deel, dat de eigenlijke processie uitmaakte, bestond eveneens uit vijf groepen, te weten :

6. Pelgrims die het leven en lijden van Kristus aanschouwelijk en devotelijk voorstelden, met bijzonderlijk vertoon aan de " Cruysblock " (dit is aan het kruispunt van Tommestraat, Doelstraat, Tiense Straat en Ourystraat).
Bij deze groep zouden ook joden betrokken geweest zijn.
7. Een groep kinderen in engelen verkleed die een zangkoor vormden.
8. Het Kruis met het kerkelijk gezag en zijn geestelijk gevolg.
9. Het Genootschap der XII Apostelen met de Palmezel.
10. Talrijke kinderen die met palmtakken wuiven en inwoners uit het dorp.

NB : Alleen de groepen 8, 9 en 10 zijn overgebleven.

Waarom stelde Collart het oud schrift op?

Jean Baptiste Collart, die sinds 1784 tot het Genootschap der XII Apostelen behoorde, heeft in 1806, na 12 jaar onderbreking om reden van de franse revolutie, de vroegere samenstelling van de Palmprocessie vermoedelijk willen neerschrijven, met de hoop dat vroeg of laat de " Ommeganck " terug in al zijn vroegere luister zou worden hersteld.

Waarom heeft het Genootschap der XII Apostelen van Hoegaarden deze vroegere glorie dan nooit terug ingesteld?

Misschien was de tijd ongunstig, eerst de franse overheersing, dan het Hollands bewind, vervolgens de troebelen van de Belgische Onafhankelijkheid en achteraf was het wellicht te laat, want de mensen die de vroegere " Ommeganck " uit de XVIIIe eeuw hadden gekend, waren bijna allen gestorven of te oud geworden.

Het dokument bleef in elk geval bij het neergeschreven schrift van Collart, zonder dat ooit iemand iets aan de zaak veranderde of het schrift misschien nooit onder ogen kreeg.

Zelfs Norbert Nys, de toenmalige Mombaarvader, die in 1806 nieuw leven schonk aan het Genootschap en de Processie terug deed uitgaan, maakte in zijn nota's geen enkel gewag van de oude " Ommeganck-Compositie " .

Hebben de politieke hartstochten die destijds te Hoegaarden heersten, hier fout aan of werd het burgerlijk gedeelte van de " Ommeganck " om die reden opzettelijk geweerd?

Het oud schrift geeft nu echter genoeg stof tot nadenken en handelen. Misschien zal de huidige Mombaarvader van het Apostelengenootschap de zaak ter studie nemen, om aan Hoegaarden weer zijn vroegere grootheid te schenken " ter Eere Godts en tot meerdere devotie " zoals het document vermeldt.

Het dokument geeft overigens alle elementen om de oude " pieuse ommeganck-processie " terug in te stellen zoals weleer, terwijl de " Studie- en Navorsingskommissie voor Hoegaardse heemkunde en folklore " van't Nieuwhuys-Museum, onbaatzuchtig en bereidwillig haar volledige medewerking verleent tot de herinstelling van alle vroegere tradities en glorie.

Met beschermingsrecht der V Geslachten.

In het slot van de oude oorkonde " Collart " staat vermeld :

" onder die bescherminghe van Mijn Heer den Meyer ende Scepenen deser Vryheydt Hugaerde ende Eersaeme Confreers uyt die Notable Lignagiën "

Deze aanhaling kan in oetrekking worden gebracht met een dokument dat in het archief van de Confrerie der V Geslachten van Hoegaarden berust (Sweertsboek, register E, folio 157, pagina 13) en waaruit blijkt dat voormelde Confrerie in 1745 de bescherming over het Genootschap der XII Apostelen op zich nam, om " protectie te schenken over die Bruederscap ende om die borger-parte van de jaerlycse pieuse ommeganck weerom glorie te gheven tot meerdere eere ende devotie Godts, gelyck dat eerstmael waere. " .

Zie de akte hierna.

Registre E Fol. 157

p. 13

Acte van protectiereghte

Int jaer ons Heeren MDCC vyf en viertich op heden deser 15 julij up Sinte Henricus Patroendagh is alhier **binnen** deser Vrijheydt van Hougarde, met consent van Mijn Heer Pastoer Henricus Sweerts, door die Bestiersraede der V Geslachten ofte hignagiën van Hougarde by approbatie van den eersaemen Meyer Anthoon Collart met bijwesen van die geloefbaere Heeren Notabele Scepen uyt de Regence van Vrijheydt voors ende in presentie van Guilliam van Simphoven vaeder der Apostolen

personnelyck gecompareert vergheselschap door de getuyghen Petrus Hermans ende Joannes Nys, onder malcander verdraghen ende ingestelt eene reghte van protectie door Confrerie voors over die Bruederscap der twelf Apostolen, om die borger-parte vande jaerlijcse pieuse Ommeganck-Processie van Palmsondagh waarin is gaende die XII Apostolen weerom glorie te gheven tot meerdere eere ende devotie Godts gelyck dat eerstmael waere, item om die Bruederscap voors bescherminghe ende protectie te geven tegen allen kwaede so langhe als die lignagiën sullen sijnde in leven, item is beraeden geweest van opgedraegen, gecedeert ende getransporteert te hebben door die Confrerie voors soo dese is doende by ende mits desen aen ende te behoeven vande Confreers van die Bruederscap voors. guilliam van Simphoven mombaervader petrus Herman apostel ende Joannes Nys discipel alhier present ende accepteerende seeker derdel weide gelegen up die Vroente regenoot carlos van nerim, joannes sweerts, francis van autgaerden en berard vandermoelen, los goet gepasseert voor A. Sweerts notaris binnen Hougaerde residerende in dato deser 15 juluy 1745.

Quod attestot Ant. Sweerts greff.

Carlo van Nerim

Guilliam van Simphoven

N B : Noteer dat Carlo Van Nerum op dat ogenblik Hoofddecken was van de Confrerie en Guilliam van Simphoven Mombaervader van het Genootschap.

De vlekken onderaan de akte zijn de twee zegels waarmede het stuk werd bekrachtigd.

Wadera uitleg over deze akte.

De akte van 1745 toont eenvoudig aan dat de V Geslachten van Hoegaarden de bescherming over het Apostelengenootschap op zich namen, om terug meer glorie aan de processie te geven en dat zij hun een stuk weide ten geschenke gaven.

Uit de woorden " om weerom glorie te gheven gelyck dat eerstmael waere " mag besloten worden dat de " ommeganck " sedert de laatste tijd luister scheen verloren te hebben.

De V Geslachten regelden in elk geval vanaf 1745 de " Ommeganck " en voornamelijk het burgerlijk gedeelte en trachtten de processie terug in haar oorspronkelijke vorm te herstellen.

Het is nochtans duidelijk dat zij zulks " naar hun hand " deden zoals blijkt uit de ruitersgroep waarvan de paarden dekmantels droegen met hun blazoenen bekleed, vermoedelijk prestige der Geslachten. Wellicht bestond deze groep voor 1745 alleen uit boerenruiters.

Het burgerlijk gedeelte streefde vooral naar het op-luisteren van de " Ommeganck " terwijl het geestelijk gedeelte de devotie moest hoog houden.

De " Religieuze parte " werd zoals heden nog door het Kerkgezag en het Apostelengenootschap geregeld, maar de " Burgerparte " stond volledig onder de bevoegdheid van de V Geslachten (de Schepenfamilies van Hoegaarden), voorheen wellicht van de oude Vroedschap en de Regentie.

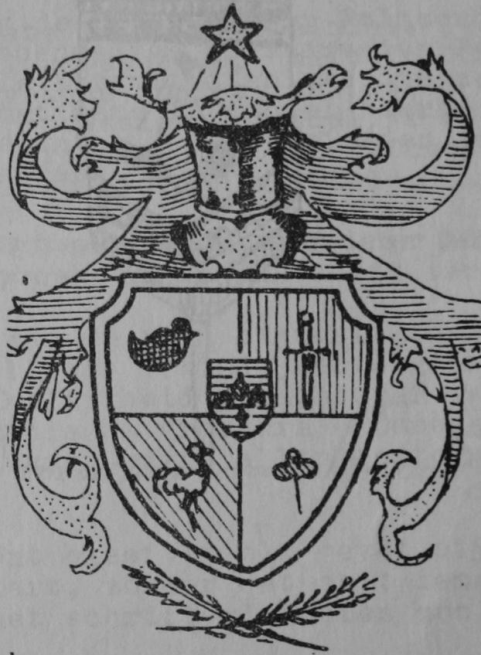
Maar vermits de heren uit de Regentie en het Kerkgezag bijna allen tot de " Lignagiën " behoorden, zullen het wel de Sweertsen geweest zijn die in deze zaak het hoogste woord voerden.

De verzegeling van de akte.

De twee zegels waarmede de akte was bekleed zijn door ouderdom beschadigd en onleesbaar geworden, maar onder elk zegel staat de bezitter vermeld, namelijk de V Geslachten en de XII Apostelen, zodat wij de zekerheid hebben dat het de

emblem en zijn van de twee betrokken partijen : namelijk de Confrerie die het beschermingsrecht toezegde en het Genootschap dat deze gunst ontving.

Het blazoën der V Geslachten is voldoende bekend en ziet er uit als volgt :

De ster duidt vermoedelijk op het beschermingsrecht, terwijl de gekruiste palmen het Apostelgenootschap symboliseren.

De figuren zijn overigens dezelfde als deze uit het embleem van de XII Apostelen.

Het embleem van het Genootschap der XII Apostelen werd ons veropenbaard door een document uit het archief van de familie Lowet-Oury, dat als titel draagt " Waepenbaniere der XII Apostelen van Hougaerde " en vermoedelijk eens het vaandel is geweest van dit Genootschap .

Hierna kopij van dit banier.

De ster uit dit banier betekent misschien de ster van Bethleem, terwijl de palmen onbetwistbaar op de Palmprocessie wijzen.

~~V~~erval van de "Ammeganch"

Zeker vanaf 1745 en tot in 1794, met een onderbreking van 1778 tot 1781 (I), zag de Palmprocessie er uit zoals J. Bt. Collart haar in 1806 neerschreef.

Maar toen werd omwille van de franse revolutie de processie afgeschaft en stopte het Genootschap der XII Apostelen zijn bedrijvigheid.

Pas in 1806 blies de nieuwe Kombaarvader Norbert Nijss nieuw leven in het Genootschap en stelde de processie terug in.

Waarom stelde Collart het oud schrift op?
(Het burgerlijk gedeelte viel nochtans volledig weg, terwijl ook het "devotelyck vertoon der pelgrims" en de "engelen sangcooren" uitvielen. Slechts de drie laatste groepen bleven in voege.)

En zo ging de processie op Palmzondag van elk klooster uit tot wanneer de toenmalige Kombaarvader Petrus Kinnear besloot de processie te hervormen. Hij besloot om alle activiteiten te stoppen, zette orde aan van hun discipline met name Theophiel Fourie aan het front, was stelling van de processie verroedelijkt. Het eerste was en het niet betaamde dat zij feest vierden terwijl hun discipel van het de hoop dat voort bleef de "Ommeganck" terug in al zijn vroegere luister zou worden hersteld.

Hierna valt een droogt van de Bisschop Assisgela van zij die het oud van vroeger Kombaarvader nooit terug ingesteld?

Misschien was de tijd ongunstig, eerst de franse overheersing, dan het Hollands bewind, vervolgens de troebelen van de Belgische Onafhankelijkheid en achteraf was het wellicht te laat, want de mensen die de vroegere "Ommeganck" uit de XVIII eeuw hadden gekend, waren bijna allen gestorven of te oud geworden.

Het dokument bleef in elk geval bij het neergeschreven schrift van Collart, zonder dat ooit iemand iets aan de zaak veranderde of het schrift misschien nooit onder ogen kreeg.

Zelfs Norbert Nys, de toenmalige Kombaarvader, die in 1806 nieuw leven schonk aan het Genootschap en de Processie terug deed uitgaan, maakte in zijn nota's geen enkel gewag van de oude "Ommeganck-Compositie".

Hebben de politieke hartstochten die destijds te Hoe gaarden heersten, hier fout aan of werd het burgerlijk gedeelte van de "Ommeganck" om die reden onzettelijk geweerd?

Het oud schrift geeft nu echter genoeg stof tot nadenken en handelen. Misschien zal de huidige Kombaarvader van het Apostelengenootschap de zaak ter studie nemen, om aan Hoe gaarden weer zijn vroegere grootheid te schenken "ter Eere Gods en tot meerdere devotie" zoals het document vermeldt.

"Toen in 1778 den 23 e maart de met zekeren om de oude "pietse ommeganck-processie" te laten uitgaan hebben weler, terwijl de "studie" der zulkas ommeganck voor Hoe gaardse heersende en folklore binnen blidehuysen lussan, on en is baatzuchtig en veredwilling haar volledige medewerking verleent tot de herinstelling van alle vroegere tradities en glorie. Dit verbod was een dekreet dat niet verder kon gekontrolleerd worden.

Dat is nu voor het derde jaar dat de proeven is
uit gegaan sedert het begin van den oorlog; en nu
het menigvuldige einde aan die vrede slaag. Hier kunnen
wij van den oorlog niet schrijven; want de bevelen van
ons vaderland is streng, op het geen hij geschreven heeft
vinnen.
Bij den eersten roep des Koning, hield 2 augustus
1914 is onze maker discipel. Theophilus Fourie
moedig vertrokken; om ons vaderland te gaan
helpen verdedigen. Ik heb hem het laatste gebien
een macht voor hij vertrokken is; op de beek aan den
uitgang van het dorp; waar de paarden van Hongaer
aerel. Honderd om te vertrekken. Daar op dat plechtig
oogenblik belooft hij; dat hij het niet zou vergeten
dat hij discipel was; en dat hij kon doen zien voor wat
een discipel in staat is; en dat hij moedig zal zijn
in strijd tot den laatste
wan er een discipel in het leger is; heeft sed de vader
sloten van een roemmaal te houden met Palmsteden
part inmers ook niet dat wij houden festen
wijde in de soldaten van het vechten zijn; in honden
te wijze er een discipel ten strijde is.
Des morgens na de mis hebben wij vrochtens den
grofje gedronken; met koecken die geschonken wierden
voor den Lieve heer pastoor. Eerde Van Gucht; dat is
ook nog al hard; want voor die koecken te doen bakken
moet hij half bloem leveren; en die is nu niet
te krijgen; vernikt iedereen op zijne grammen staat
is hij genoodmaakt dit van zijne grammen niet te
sparen. Keer om.